

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق بین الملل

عنوان:

تحریم اشخاص حقیقی از منظر حقوق بین الملل با تأکید بر تحریم برخی اتباع ایرانی

استاد راهنما:

دکتر سید یاسر ضیایی

نگارنده:

علیرضا محمدی مطلق

پاییز ۱۳۹۳

«تقدیم»

به روح مطهر مادرمان، حضرت فاطمه الزهرا «سلام الله علیها»، پیشگاه مقدس حضرت بقیه الله الاعظم «روحی له الفداء»؛

پدرم که سوسی چشانش برایم امید و ضربان قلبش قوت بازوانم است

و مادرم که دعایش مایه آبرو مندیم و وجودش مایه وجودم؛

بچنین آنان که از کودکی مرا با محبت حضرت محمد (ص) و علی (ع) و فاطمه (س)

و فرزندان بزرگوارشان (ع) آشنا نمودند

و زیر پرچم سرخ امام حسین (ع) پروراندند؛

بویژه به روح مادر بزرگ عزیزم که مرا پروراند و در واپسین روزهای تابستان ۱۳۹۳ به دیدار حق شتافت.

شکر و قدردانی:

به حکم حدیث مولایمان امام رضا علیه السلام که «من لم یسکر المنعم من المخلوقین لم یسکر الله عزوجل»؛ هر که سپاس مردم نعمت دهنده را نکوید، سپاس خدای بزرگ را نگفته است. بر خود لازم می‌دانم از مساعدت و راهنمایی برخی عزیزان شکر به عمل آورم که سپاس خداوند متعال و خلق او زیور عقل آدمی است:

شکر ویژه از استاد و برادرم جناب آقای دکتر سید یاسر ضیائی که از آغازین روزهایی که افتخار تلمذ در محضر ایشان را یافتم برادرانه به بنده لطف داشته و دارند و همواره بزرگواران مرا از راهنمایی‌ها و تجربه‌های ارزشمندشان بهره‌مند ساخته‌اند. همچنین سرکار خانم مهوش متفرد که تجارب خود را بی‌دریغ در اختیار بنده گذاشتند و بنده را از راهنمایی خود بهره‌مند کردند. همچنین از اساتید گرامی آقای دکتر احمد رضا توحیدی که داورى ماهوسى و آقای دکتر علامى قاسمى که داورى شکلى این نوشتار را بر عهده داشته‌اند شکر بعمل می‌آورم.

چکیده

تحریم به عنوان سازوکاری در حقوق بین‌الملل برای الزام دولت متخلف به رعایت تعهدات بین‌المللی‌اش وجود داشته است. تحریم که نوعی اقدام متقابل محسوب می‌شود تا پیش از این صرفاً علیه دولت در تمامیت آن اعمال می‌شده است. ظهور تروریسم بین‌المللی و ایراداتی که متوجه تحریم‌های سنتی بود موجب گشت تا نسل جدیدی از تحریم‌های بین‌المللی معروف به تحریم هوشمند پدیدار گردد. در یکی از اشکال این نوع تحریم تنها بازیگران غیردولتی که مسئول اصلی تخلفات بین‌المللی هستند مورد تحریم قرار می‌گیرند. یکی از اشکال تحریم هوشمند تحریم اشخاص حقیقی است که مسائل نوینی را با خود مطرح کرده است. هرچند این تحریم‌ها به دلیل تخلفات بین‌المللی برخی اشخاص اعمال می‌گردد اما خود می‌تواند مغایر با برخی از اصول حقوق بین‌الملل باشد. همچنین در مواردی استفاده بی حساب و در ابعاد گسترده و بدون هدف این نوع تحریم با نظریه تحریم هوشمند نیز متعارض است. تحریم برخی اتباع ایرانی که در سال‌های اخیر به استناد فعالیت در برنامه‌های هسته‌ای، موشک‌های بالستیک و نقض حقوق بشر اعمال شده است می‌تواند با اصولی چون اصل مصونیت اموال دولتی، اصل مصونیت دیپلماتیک و کنسولی، تعهدات دولت میزبان طبق موافقتنامه مقرر، اصل منع مداخله در امور داخلی کشورها، حق بر آزادی رفت و آمد، حق بر مالکیت خصوصی و حق بر دسترسی به عدالت و در مواردی که هم اکنون در جهان دیده می‌شود با اصول عمل متقابل و نظریه تحریم هوشمند در تعارض باشد. رویه قضایی ملی و منطقه‌ای نشان داده است که این اصول می‌تواند موجب بی‌اعتباری قطعنامه‌های شورای امنیت و یا تحریم‌های چندجانبه و یکجانبه علیه اشخاص شود. نقض اصول حقوق بین‌الملل از سوی تحریم کنندگان اشخاص حقیقی می‌تواند منجر به مسئولیت بین‌المللی آن‌ها و اقامه دعوی پرداخت خسارت به اشخاص تحریم شده گردد.

کلمات کلیدی: تحریم بین‌المللی - تحریم هوشمند - تحریم اشخاص حقیقی - اتباع ایرانی - مسئولیت

بین‌المللی.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
الف) بیان مسأله	۱
ب) پیشینه تحقیق	۳
ج) ضرورت تحقیق	۳
د) سؤالات تحقیق	۳
۱- سؤال اصلی:	۳
۲- سؤالات فرعی:	۴
ه) فرضیه های تحقیق	۴
و) روش تحقیق	۴
ز) ساختار کلی	۵
کلیات: مبانی تحریم بین المللی و انواع آن در حقوق بین الملل	۶
مبحث اول تعریف، پیشینه و جایگاه تحریم در حقوق بین الملل	۸
گفتار اول: تعریف تحریم	۸
گفتار دوم: پیشینه و جایگاه تحریم در نظام حقوق بین الملل	۱۰
بند اول: دوره قبل از جامعه ملل	۱۰
بند دوم: دوره جامعه ملل	۱۲
بند سوم: دوره سازمان ملل متحد	۱۳
الف) دوره جنگ سرد	۱۵
ب) دوره پس از پایان جنگ سرد	۱۵
مبحث دوم: انواع تحریم و اشکال تحریم	۱۶
گفتار اول: انواع تحریم:	۱۷
بند اول: تحریم دیپلماتیک	۱۷
بند دوم: تحریم ورزشی	۱۸
بند سوم: تحریم تسلیحاتی (تحریم نظامی)	۱۹
بند چهارم: تحریم علمی	۲۲
بند پنجم: تحریم رسانه ای	۲۳
بند ششم: تحریم تجاری	۲۳
بند هفتم: تحریم اقتصادی	۲۴
بند هشتم: تحریم اشخاص حقیقی	۲۷

۲۷	گفتار دوم: اشکال تحریم
۲۷	بند اول: تحریم یکجانبه و تحریم چندجانبه
۲۸	بند دوم: تحریم دولتی و تحریم غیردولتی
۳۰	فصل اول: پیشینه تحریم اشخاص حقیقی در حقوق بین‌الملل
۳۲	مبحث اول: پیشینه تحریم اشخاص حقیقی غیر ایرانی
۳۲	گفتار اول: تحریم های شورای امنیت
۳۳	بند اول: القاعده
۳۵	بند دوم: عراق
۳۵	بند سوم: لیبیا
۳۶	بند چهارم: کنگو
۳۷	بند پنجم: ساحل عاج
۳۷	بند ششم: سومالی و اریتره
۳۸	بند هفتم: سودان
۳۸	بند هشتم: لبنان
۳۸	بند نهم: کره شمالی
۳۸	بند دهم: ایران
۳۹	بند یازدهم: لیبی
۳۹	بند دوازدهم: گینه بیسائو
۳۹	بند سیزدهم: آفریقای مرکزی
۴۰	بند چهاردهم: یمن
۴۱	گفتار دوم: تحریم های اتحادیه اروپایی
۴۱	بند اول: تحریم های در راستای تحریم های شورای امنیت سازمان ملل متحد (تحریم القاعده)
۴۲	بند دوم: تحریم های خارج از حوزه قطعنامه های سازمان ملل متحد
۴۳	گفتار سوم: تحریم یکجانبه اشخاص حقیقی
۴۶	مبحث دوم: تحریم علیه برخی اتباع جمهوری اسلامی ایران
۴۶	گفتار اول: شورای امنیت
۴۸	گفتار دوم: اتحادیه اروپایی
۵۰	گفتار سوم: تحریم های یکجانبه
۵۳	فصل دوم: مشروعیت تحریم اشخاص حقیقی در حقوق بین‌الملل
۵۵	مبحث اول: تحریم اشخاص حقیقی دولتی
۵۵	گفتار اول: حقوق دیپلماتیک و کنسولی

- بند اول: معرفی حقوق دیپلماتیک و کنسولی ۵۵
- بند دوم: تحریم اشخاص حقیقی و حقوق دیپلماتیک و کنسولی ۵۶
- گفتار دوم: اصل مصونیت اموال دولتی ۵۹
- بند اول: پیشینه اصل مصونیت اموال دولتی ۵۹
- بند دوم: تحریم اشخاص حقیقی و اصل مصونیت اموال دولتی ۶۰
- گفتار سوم: اصل منع مداخله در امور داخلی کشورها ۶۳
- بند اول: تبیین اصل منع مداخله در امور داخلی کشورها ۶۳
- الف) مداخله سازمان ملل متحد ۶۳
- ب) مداخلات یکجانبه ۶۴
- ج) مداخلات بشر دوستانه ۶۵
- بند دوم: تحریم اشخاص حقیقی و اصل منع مداخله در امور داخلی کشورها ۶۸
- گفتار چهارم: تعهدات ناشی از موافقتنامه مقرر ۶۹
- بند اول: ماهیت موافقتنامه مقرر ۶۹
- بند دوم: تحریم اشخاص حقیقی و تعهدات ناشی از موافقتنامه مقرر ۷۱
- مبحث دوم: تحریم اشخاص حقیقی غیر دولتی ۷۴
- گفتار اول: حقوق بشر ۷۴
- بند اول: حق بر آزادی رفت و آمد ۷۷
- الف) بررسی ماهیت حق بر آزادی تردد ۷۷
- ب) انواع تحریم مسافرتی ۷۸
- ۱- ممنوعیت مسافرت رهبران دولتی ۷۸
- ۲- ممنوعیت مسافرت رهبران غیر دولتی ۸۰
- ۳- ممنوعیت مسافرت اشخاص عادی ۸۰
- ب) تحریم اشخاص حقیقی و حق بر آزادی رفت و آمد ۸۲
- بند دوم: حق بر دارا شدن (حق بر مالکیت) ۸۳
- الف) تاریخچه و جایگاه حق بر دارا شدن (حق بر مالکیت) ۸۴
- ب) تحریم اشخاص حقیقی و حق بر مالکیت ۸۸
- بند سوم: اصل دسترسی به عدالت ۹۰
- الف) جایگاه و تاریخچه اصل دسترسی به عدالت ۹۰
- ۱- اصل برائت: ۹۱
- ۲- اصل تساوی طرفین: ۹۱
- ۳- آگاهی از اتهام: ۹۲
- ۴- رسیدگی سریع و بدون فوت وقت: ۹۲

- ۵- حق انتخاب وکیل: ۹۲
- ۶- اصل قانونی بودن جرم و مجازات: ۹۲
- ب) تحریم اشخاص حقیقی و اصل دسترسی به عدالت ۹۳
- ۱- معرفی و بررسی فرایند احیای عدالت در تحریم اشخاص حقیقی ۹۴
- ۱-۱- سازوکارهای های احیای عدالت ۹۴
- ۱-۱-۱- سازمان ملل متحد ۹۴
- ۱-۱-۲- اتحادیه اروپایی ۹۷
- ۱-۱-۳- کشورها ۹۸
- ۲-۱- نقد روشهای احیای عدالت ۱۰۰
- ج) اثر تحریم اشخاص حقیقی و اصل دسترسی به عدالت ۱۰۲
- بند چهارم: حق بر دسترسی به اطلاعات ۱۰۴
- الف) جایگاه حق بر دسترسی به اطلاعات در حقوق بین الملل ۱۰۴
- ب) تحریم اشخاص حقیقی و اصل دسترسی به اطلاعات ۱۱۰
- ۱- تحریم رسانه و تکنولوژیهای ارتباطی ۱۱۰
- ۲- تحریم های علمی ۱۱۴
- گفتار دوم: تعارض تحریم های علیه اشخاص حقیقی با نظریه تحریم هوشمند ۱۱۷
- بند اول: تاریخچه و ماهیت تحریم هوشمند ۱۱۷
- الف) تاریخچه تحریم هوشمند ۱۱۷
- ب) تعریف تحریم هوشمند ۱۱۹
- بند دوم: تحریم هوشمند و تحریم اشخاص حقیقی ۱۲۰
- الف) تحریم بی هدف اتباع یک کشور و یا افراد عضو گروه هدف ۱۲۱
- ب) تحریم اشخاص حقیقی معین و رهبران یک گروه هدف ۱۲۲
- ۱- رفتاری دوگانه و نقض حقوق بشر ۱۲۳
- ۲- نقض اصل منع کیفر مضاعف (منع کیفر مجدد فرد کیفر داده شده) ۱۲۳
- گفتار سوم: تحریم اشخاص حقیقی و اقدام متقابل ۱۲۵
- بند اول: ماهیت اقدام متقابل ۱۲۵
- بند دوم: تحریم اشخاص حقیقی و شرایط اقدام متقابل ۱۲۸
- گفتار چهارم: نظریه ای نوظهور ۱۳۳
- بند اول: جنگ عادلانه و تحریم اقتصادی ۱۳۳
- الف) قواعد قابل اعمال حقوق بر جنگ در تحریم اقتصادی ۱۳۴
- ۱- علت عادلانه: ۱۳۵
- ۲- عدالت نسبی: ۱۳۵

۱۳۵	۳- مقام صالح:
۱۳۵	۴- قصد صحیح:
۱۳۵	۵- تناسب موفقیت:
۱۳۵	۶- آخرین راه (مستمک نهایی):
۱۳۵	۷- تناسب:
۱۳۵	ب) قواعد قابل اعمال حقوق در جنگ در تحریم اقتصادی
۱۳۶	۱- تمایز بین نظامیان و غیرنظامیان:
۱۳۶	۲- تناسب:
۱۳۶	۳- ضرورت نظامی:
۱۳۶	۴- رفتار انسانی با اسیران جنگی:
۱۳۷	۵- تحدید تسلیحات
۱۳۸	بند دوم: تحریم اشخاص حقیقی و حقوق مخاصمات قابل اعمال در تحریم اقتصادی
۱۴۰	فصل سوم: تحریم اشخاص حقیقی و حقوق مسؤولیت بین المللی
۱۴۱	مبحث اول: استناد به مسؤولیت بین المللی تحریم کنندگان اشخاص حقیقی
۱۴۲	گفتار اول: طرح مسؤولیت بین المللی نهادهای تحریم کننده
۱۴۲	بند اول: مسؤولیت بین المللی سازمان بین المللی
۱۴۳	۱- شخصیت بین المللی سازمانهای بین المللی
۱۴۴	۲- قابلیت انتساب عمل متخلفانه به سازمانهای بین المللی
۱۴۴	الف) مسؤولیت بین المللی سازمان ملل متحد به سبب تحریم اشخاص حقیقی
۱۴۶	ب) مسؤولیت بین المللی اتحادیه اروپایی به سبب تحریم اشخاص حقیقی
۱۴۸	بند دوم: مسؤولیت بین المللی کشورهای عضو سازمانهای بین المللی
۱۴۹	الف) مسؤولیت کشورهای عضو سازمانهای بین المللی ناشی از تصمیمات سازمان بین المللی
۱۵۲	ب) مسؤولیت بین المللی کشورها ناشی از تصمیمات خارج از حوزه تصمیمات سازمانهای بین المللی
۱۵۳	گفتار دوم: مسؤولیت بین المللی سایر کشورها
۱۵۴	مبحث دوم: رجوع به سازوکارها و محاکم حقوقی
۱۵۵	گفتار اول: سازمانهای بین المللی
۱۵۵	بند اول: سازمان ملل
۱۵۵	الف) نهاد آمبودپرسن
۱۵۶	ب) فوکال پوینت
۱۵۷	بند دوم: اتحادیه اروپایی
۱۶۰	گفتار دوم: رجوع به محاکم داخلی
۱۶۱	نتیجه گیری

۱۶۷..... پیشنهادات:

۱۶۸..... ضمیمه ها

۱۷۰..... منابع:

فهرست علائم اختصارات (Abbreviations)

1. AFRCHRP : African Charter on Human Rights and People's, 1981.
2. AMCHR: American Convention on Human Rights
3. Case T-228/02: Organization des Modjahedines du peuple d'Iran v. Council and UK
4. CFI: Court of First Instance
5. CFSP : Common Foreign and Security Policy
6. CID: Council implementing decision
7. CISADA: Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act 2010.
8. DARIO: Draft articles on the responsibility of international organizations 2011.
9. DRSIWA: Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries 2001.
10. DPRK: Democratic People's Republic of Korea
11. EC.CP: Common Position
12. ECHR: Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 4 November 1950
13. ECJ: European Court of Justice.
14. EHRR: European Human Rights Reports
15. EO: Executive Order .
16. EU.CR: European Union implementing Council Regulation:
17. ICCPR: International Covenant on Civil and Political Rights, 1966 UNCR: United Nations
18. ICESCR: International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights 1966 UN: United Nations.
19. Ibid: Ibidem (in the same place).
20. ICJ.Rep: International Court of Justice report.
21. Op.cit: Opera Citeto (in the work cited)
22. p.p: pages(for say that page** to page**)
23. UDHR1948: Universal Declaration of Human Rights 1948
24. UNGAR: United Nations General Assembly Resolution
25. UNSC Security Council Resolution

مقدمه

الف) بیان مسأله

ممنوعیت توسل به زور در روابط کشورها و پذیرفتن اصل همکاری در جهت اهداف مقرر در ماده ۱ در سایه اصول ماده ۲، ارمغان منشور ملل متحد است. اعمال قوه قهریه را منشور سازمان ملل متحد به شورای امنیت در مواد ۴۱ و ۴۲ محول نموده است. در حال حاضر با توجه به قواعد مقرر در فصل هفتم منشور ملل متحد در مواد ۴۱ و ۴۲ به شیوه های برخورد با کشورهای تهدید کننده صلح و امنیت جهانی اشاره شده است. فارغ از ماده ۴۲ که موضوع بحث این تحقیق نمی باشد؛ ماده ۴۱ به اقدامات غیر نظامی علیه کشورهایی که صلح و امنیت بین المللی را به خطر انداخته اند، اشاره می کند. این اقدامات به صورت قطعنامه های تحریمی از سوی شورای امنیت اعمال می شوند. با توجه به شرایط مقرر در منشور ملل متحد و لازم الاتباع بودن آن برای کشورهایی که عضو منشور می باشند، شائبه ای در قانونی بودن اعمال تحریم های موضوع ماده ۴۱ منشور علیه هریک از این کشورها نیست.

روند جدیدی که از سال ۱۹۹۷ با صدور قطعنامه ۱۲۶۷ علیه گروه القاعده شکل گرفته است، تحریم اشخاص حقیقی است. طی این قطعنامه اسامه بن لادن و افراد مرتبط با گروه القاعده مورد تحریم قرار گرفتند. این اولین باری بود که اشخاص خارج از حوزه یک کشور و یا دولت خاص در کنار دولت ها و مؤسسات دولتی یا خصوصی مورد تحریم قرار می گرفتند. موضوع تحریم اشخاص حقیقی که تا پیش از تحریم اعضای گروه القاعده بسیار نادر و در موارد استثنائی بوده علیه اشخاص حقیقی تبعه هائیتی و رهبران جبهه ملی اوگاندا و برخی اتباع سیرالئون بوده است و همچنین دارای نظامندی خاصی نبوده است؛ به طور یکجانبه از سوی دولت ها نیز دنبال شد. فهرست وسیع تری از آنچه در شورای امنیت تهیه شده بود، از سوی دولت ها به طور یکجانبه برای تحریم اشخاص حقیقی تهیه گردیده است. این مسئله پس از واقعه ۱۱ سپتامبر سال ۲۰۰۱ شدت گرفته است و دولت ها در این زمینه اقدامات گسترده تری را بطور یکجانبه و به بهانه اجرای منویات قطعنامه های شورای امنیت در دستور کار خود قرار داده اند.

جمهوری اسلامی ایران نیز در سال های اخیر به اتهام فعالیت های هسته ای، موضوع تحریم های فصل هفتم شورای امنیت قرار گرفته است. یکی از جدیدترین نسل های این تحریم ها، تحریم اشخاص حقیقی

ایرانی است. نخستین بار در قطعنامه ۱۷۳۷ (۲۰۰۶)، شورای امنیت، تنی چند از دانشمندان و دیگر افراد ایرانی که ادعا می شود در فعالیت های هسته ای ایران همکاری دارند را مورد تحریم قرار داد. بعد از این قطعنامه ۷ قطعنامه تحریمی دیگر علیه ایران صادر شده است، که در ۳ قطعنامه، فهرست افراد ایرانی تحریم شده توسعه یافته، و در ۴ قطعنامه دیگر دوره زمانی ساز و کار نظارت بر تحریم های علیه ایران معین شده است. قطعنامه های تحریمی علیه ایران که بعد از قطعنامه ۱۷۳۷، فهرست اشخاص حقیقی تحریم شده را توسعه بخشیده اند، به ترتیب، قطعنامه های ۱۷۴۷ صادر شده در ۲۴ مارس ۲۰۰۷، قطعنامه ۱۸۰۳ صادر شده در ۳ مارس ۲۰۰۸، قطعنامه ۱۹۲۹ صادر شده در ۹ ژوئن ۲۰۱۰ می باشند. در قطعنامه های ۱۸۰۳ و ۱۹۲۹ دلایل دیگری همچون ارتباط با فعالیتهای مرتبط با برنامه موشک های بالستیک و فعالیت مرتبط با مؤسسات خطوط کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران^۱ برای تحریم اشخاص حقیقی اعلام شده است. در قطعنامه های تحریمی ۱۷۳۷ و ۱۷۴۷ مسئله تحریم اشخاص حقیقی مربوط به توقیف اموال و حسابهای متعلق یا تحت کنترل آنها بود. اما در قطعنامه ۱۸۰۳ علاوه بر تحریم های مقرر شده در دو قطعنامه پیشین، تحریم مسافرتی نیز اعمال شده است. در قطعنامه ۱۹۲۹ تمامی افراد مذکور در کلیه قطعنامه های پیشین، علاوه بر توقیف اموال، تحریم مسافرتی نیز شده اند.

در راستای اجرای قطعنامه های شورای امنیت، سازمان های بین المللی و دولت ها نیز اقدام به اعمال تحریم علیه جمهوری اسلامی ایران نموده اند. در این راستا اتحادیه اروپا علاوه بر تحریم اشخاص نام برده شده در قطعنامه های مذکور، دامنه شمول تحریم های خود را بر دیگر اشخاص حقیقی ایرانی گسترش داده است. همچنین دولت های ایالات متحده، انگلستان، کانادا، استرالیا، سوئیس، هنگ کنگ، نیوزیلند و سنگاپور نیز بدین بهانه اقدام به اعمال تحریم های یکجانبه علیه ایران نموده اند، که طبعاً در تحریم های کشورهای مذکور علیه ایران، اشخاص تحریم شده در قطعنامه های شورای امنیت، مورد تحریم یکجانبه نیز قرار گرفته اند. ایالات متحده، انگلستان و کانادا به توسعه فهرست افراد تحریم شده مبادرت ورزیده و نام افراد بسیاری را در فهرست تحریم های خود گنجانده اند.

---

^۱ IRISL

ب) پیشینه تحقیق

در خصوص مسئله تحریم ها در ابعاد مختلف بسیار قلم فرسایی شده است چه در حوزه پایان نامه و چه در حوزه تألیف کتاب و ترجمه و نگارش مقالات علمی. اما مسئله ای که وجود دارد این است که تمامی پژوهش هایی که در زمینه تحریم صورت گرفته از منظر تحریم دولتی بوده و عموم این آثار، تحریم ها را از جنبه حقوق بشر بررسی نموده اند و این دیدگاه را اتخاذ کرده اند، که تحریم های علیه یک دولت چه آثاری بر اتباع کشورهای هدف از لحاظ نقض حقوق بشر می گذارد. اما آنچه این نوشتار بدنبال تبیین آن است، تحریم اشخاص حقیقی است. این موضوع از ابعاد مختلف از جمله حقوق سازمان های بین المللی، حقوق بین الملل اقتصادی، حقوق بشر و غیره قابل تأمل است. اگرچه دیر زمانی است که این مشکل مبتلا به ایران شده است اما در این زمینه تنها اثری که به زبان فارسی وجود دارد مقاله ای با عنوان مشابه این پایان نامه نوشته جناب آقای دکتر سید یاسر ضیایی و نگارندهی این تحقیق به صورت مشترک است که در شماره پاییز ۱۳۹۳ مجله حقوقی دادگستری به چاپ خواهد رسید. در زبان انگلیسی هم آثاری که بطور خاص بر این موضوع نظر داشته باشند به صورت معدود یافت شده است و در بیشتر پژوهش های در زمینه تحریم این موضوع در کنار سایر موضوعات طرح گردیده است.

ج) ضرورت تحقیق

آنچه ضرورت انجام چنین پژوهشی را نشان می دهد، مبتلا به بودن مسئله برای کشور عزیزمان و ملموس بودن مسئله تحریم ها برای هم میهنان می باشد. بخصوص مسئله تحریم اشخاص که دامنگیر چندی از دانشمندان و دیگر خدمتگزاران این مرز و بوم و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران شده است، نگارنده را بر آن داشت تا با تعمق و تأمل در این زمینه گامی هرچند کوچک را برای گشایش این گره ها از قامت استوار میهن عزیزمان ایران بر دارد. تا مقبول ذات احدیت و حضرت بقیه الله الاعظم (عج) واقع شود.

د) سؤالات تحقیق

ارزیابی مشروعیت این تحریم ها پرسشی است که پاسخ به آن می تواند در تعیین سیاست های آینده جمهوری اسلامی ایران و توسعه حقوق بین الملل عمومی مؤثر باشد. لذا سؤالات این تحقیق عبارتند از:

۱- سؤال اصلی:

۱-۱- قلمرو مشروعیت تحریم اشخاص حقیقی تا چه حدی است؟

۲- سؤالات فرعی:

۱-۲- تحریم اشخاص حقیقی بطور یکجانبه و چندجانبه واجد چه آثاری است؟

۲-۲- وضعیت تحریم اشخاص حقیقی که در سمت دولتی هستند و غیر آنها چه تفاوتی دارد؟

هو) فرضیه‌های تحقیق

۱. تحریم اشخاص حقیقی باید تا حدی صورت بگیرد که با حقوق بین الملل بشر و همچنین قواعد آمره حقوق بین الملل عمومی تعارض پیدا نکند. البته این تحریم ها نباید با قواعد عرفی حقوق بین الملل نیز تعارض داشته باشند. تحریم اشخاص حقیقی بصورت یکجانبه و چندجانبه منجر به مسؤولیت بین المللی کشورها و سازمان‌های بین المللی تحریم کننده می‌گردد.

۲. تحریم چندجانبه و یکجانبه اشخاص حقیقی از آنجا که متضمن نقض قواعد حقوق بین الملل می‌باشد؛ موجبات مسؤولیت بین المللی تحریم کنندگان را فراهم می‌کند. در تحریم های چندجانبه، اگر از سوی سازمان‌های بین المللی وضع شوند، کشورهای عضو در صورت پیروی از تصمیمات سازمان مسؤولیت بین المللی خواهند داشت. تنها مورد متفاوت، وضعیت تحریم‌های وضع شده از سوی سازمان ملل می‌باشد که با توجه به ماده ۱۰۳ منشور ملل متحد فقط در موارد نقض قواعد آمره و یا تعهدات ناشی از منشور و یا تعهدات عرفی مسؤولیت بین المللی این سازمان ایجاد می‌شود.

۳. تحریم اشخاص حقیقی علیه دو دسته اشخاص حقیقی دولتی و اشخاص حقیقی غیر دولتی صورت می‌گیرد که تحریم علیه دسته اول با برخی از اصول حقوق بین الملل عمومی از جمله حقوق دیپلماتیک و کنسولی، اصل مصونیت اموال دولتی و.. تعارض دارد اما تحریم علیه دسته دوم با اصول متعدد حقوق بین الملل بشر، نظریه تحریم هوشمند و.. تعارض دارد.

و) روش تحقیق

در این تحقیق سعی بر این است که با ارائه نمونه هایی از تحریم های اشخاص در بعد جهانی و بصورت کامل مرتبط با کشورمان به این مسئله پرداخته شود و همچنین در بعد زمانی آن نیز تلاش شده است تا آخرین موارد تحریم اشخاص را طبق آخرین اصول و قواعد بین المللی پذیرفته شده مورد تحقیق و پژوهش قرار داده شود. روش این تحقیق در تجزیه و تحلیل داده ها به صورت استدلالی و استنتاجی خواهد بود و

تلاش می شود با جمع آوری داده ها و چپنش صحیح آنها ارتباط منطقی میان آنها برقرار کرده و رسیدن به نتیجه مطلوب حاصل گردد.

ز) ساختار کلی

با توجه به مقدمات یاد شده نوشتار حاضر در چهار قسمت کلی، که شامل یک کلیات و سه فصل می-باشد، تدوین شده است. بخش کلیات شامل دو مبحث است که در مبحث اول به تعریف تحریم و پیشینه و جایگاه آن در حقوق بین الملل و مبحث دوم به معرفی انواع و اشکال تحریم پرداخته شده است. در فصل اول این نوشتار که شامل دو مبحث است، پیشینه تحریم اشخاص حقیقی که سرآغاز بحث اصلی این تحقیق را تشکیل میدهد در دوبعد بین المللی و منحصرأ در مورد تحریم برخی اتباع ایرانی مورد بررسی قرار می گیرد. در فصل دوم که بخش اصلی این نوشتار را تشکیل داده، طی دو مبحث به بررسی مشروعیت تحریم اشخاص حقیقی پرداخته شده است. مبحث اول این فصل در خصوص تحریم اشخاص حقیقی مشغول در مناصب دولتی (اشخاص حقیقی دولتی) می باشد. در مبحث دوم این فصل که بخش اصلی فصل دوم را تشکیل می-دهد در خصوص تحریم اشخاص حقیقی غیر مشغول در مناصب دولتی (اشخاص حقیقی غیر دولتی) قلم فرسایی شده است در پایان در فصل سوم این تحقیق نیز ساز و کارهای تعدیل اثر تحریم اشخاص حقیقی را طی دو مبحث از نظر می گذرانیم. مبحث اول استناد به مسؤولیت بین المللی تحریم کنندگان اشخاص حقیقی در ابعاد مختلف مسؤولیت سازمان های بین المللی و اعضای آنها و مسؤولیت بین المللی کشورهایی که به طور یکجانبه دست به این نوع تحریم ها زده اند، می پردازد. مبحث دوم نیز به بررسی رجوع به سازوکارهای حقوقی موجود در سازمان های بین المللی و کشورها برای تظلم خواهی نسبت به این تحریم ها را از سوی افراد معرفی نموده است.

کلیات:

مبانی تحریم بین المللی و انواع آن در حقوق بین الملل

این بخش شامل دو مبحث است که مبحث اول شامل دو گفتار است. گفتار اول به تعریف تحریم بین المللی و گفتار دوم به معرفی پیشینه و جایگاه تحریم پرداخته است. مبحث دوم این بخش نیز به معرفی اجمالی انواع و اشکال تحریم پرداخته است.

امام خمینی (ره): «اگر ما را تحریم اقتصادی کنند؛
فرزند رمضانیم و اگر مارا محاصره نظامی کنند؛
فرزند عاشوراایم.»

مبحث اول تعریف، پیشینه و جایگاه تحریم در حقوق بین الملل

در این مبحث به صورت مختصر طی دو گفتار به تعریف و معرفی پیشینه و جایگاه تحریم در حقوق بین الملل پرداخته شده است.

گفتار اول: تعریف تحریم

تحریم اسم مصدر از باب تفعیل از ریشه حُرْم و بمعنای حرام گردانیدن، حرام کردن و ناجایز قرار دادن و مقابل تحلیل به معنای حلال کردن است^۱ و همچنین نام یکی از سوره های قرآن مجید در جزء ۲۸ این کتاب الهی می باشد و این سوره با داستانی که بین رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم و بعضی از همسرانش اتفاق افتاد آغاز شده، و آن این بود که پیامبر به خاطر حادثه ای پاره ای از حلالها را بر خود حرام کرد، و بدین سبب خداوند در این آیات آن جناب را مورد عتاب قرار می دهد که چرا به خاطر رضایت بعضی از همسرانت، حلال خدا را بر خود حرام کردی.^۲

اما آنچه مرتبط با موضوع این نوشتار می باشد تحریم بین المللی است^۳، و مراد از آن عبارتست از اقدامات الزام آوری که به منظور اعمال فشار بر یک کشور یا یک نهاد بین المللی از سوی یک دولت یا یک نهاد بین المللی دیگر برای مجبور ساختن کشور هدف به رعایت و یا هماهنگی با تعهدات دو یا چند جانبه و یا به صورتی از اقدام متقابل در برابر اقدامات آن کشور^۴ و یا برای اعاده یا حفظ صلح بین المللی بدون توسل

۱. علی اکبر دهخدا، لغت نامه، ذیل «تحریم»

۲. سید محمدحسین طباطبایی، تفسیرالمیزان، ج ۱۹، ذیل سوره تحریم آیه ۱

۳. معادل هایی همچون Boycott, Embargo, Sanction برای تحریم وجود دارند.

۴. نمونه های بسیاری از این نوع تحریم ها توسط ایالات متحده صورت گرفته است به عنوان مثال تحریم های اعمال شده بر دیپلمات های شوروی سابق در سال ۱۹۵۵ در پاسخ به محدودیت های مسافرتی دیپلمات ها که از سوی شوروی اعمال شده بود و یا تحریم های اعمال شده علیه ایران در سال ۱۹۷۹ که در پاسخ به تسخیر سفارتخانه این کشور در تهران اعمال گردید. گردهاردننگلان، در آمدی بر حقوق بین الملل عمومی، (ترجمه دکتر حسین آقایی، چاپ دوم)، تهران: انتشارات میزان، زمستان ۸۳، ص ۶۳۶.